30/09/2021

Patriarhul: „Politică luminată de credinţă. Neagoe Basarab, un principe ctitor de biserici şi pedagog creştin”

Părintele Patriarh Daniel a transmis miercuri un mesaj prilejuit de împlinirea, luna aceasta, a 500 de ani de la trecerea la viața veșnică a Sfântului Neagoe Basarab. Patriarhul afirmă despre domnitor că a dus o „politică luminată de credință”.

Preafericirea Sa mai menționează că relațiile cu Transilvania ocupau o poziție specială în politica externă a sfântului și că Apusul vedea în acesta „o forţă (…) şi nu un supus docil al otomanilor”.

Textul mesajului, publicat inițial în volumul Dăruire şi dăinuire. Raze şi chipuri de lumină din istoria şi spiritualitatea românilor (Ed. Trinitas, Iaşi, 2005), a fost revizuit şi îmbogăţit de autor în 2021, cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la mutarea la Domnul a sfântului.

Text integral:

Politică luminată de credinţă. Neagoe Basarab, un principe ctitor de biserici şi pedagog creştin

Neagoe Basarab (1512-1521) a urcat pe tronul Ţării Româ-neşti într-o perioadă foarte agitată, în care mai toată creş-tinătatea se temea de puhoiul otoman ce ameninţa, năvalnic şi fanatic, libertatea atâtor popoare.

Dezordinea şi confuzia din Imperiul Otoman, dezordine cre-ată de luptele dintre Baiazid II şi Selim pentru titlul de sultan, a uşurat, oarecum, urcarea pe tron a lui Neagoe Basarab.

Noul domn al Ţării Româneşti avea multe de făcut în ţară, trebuia să reducă la tăcere glasurile care murmurau împotriva sa, imputându-i că nu este „fiu de domn", că nu i se cuvine scaunul domnesc.

Dar problema cea mai spinoasă în activitatea sa diplo-matică era de ordin extern.

În împrejurările vitrege de atunci, voievodul a căutat, pe de-o parte, păstrarea păcii cu otomanii, în condiţiile unui tribut care oprea amestecul acestora în treburile interne ale ţării, pe de altă parte, cultivarea unor relaţii diplomatice intense cu toate forţele politice ostile Imperiului Oto-man, în aşa fel încât Ţara Românească să nu se afle izolată în faţa otomanilor şi să poată primi, la nevoie, un ajutor de la aceste puteri creştine care, în mod tradiţional, erau aliate ale Ţărilor Române în lupta contra Imperiului Otoman.

O astfel de situaţie era, evident, destul de dificilă, dar poate cea mai promiţătoare în condiţiile complexe ale epocii respective. În acest sens, relaţiile cu Regatul Ungar şi cu Transilvania, care ocupa o poziţie specială, aproape autonomă, în cadrul acestui regat, constituie preocuparea de seamă a politicii externe a lui Neagoe Basarab în lumea creştină.

Domnul muntean trăia în raporturi de prietenie şi bună vecinătate cu Ludovic II Iagello, regele Ungariei, care – la 9 iunie 1517 – dăruia lui Neagoe Basarab domeniul Geoagiului de Jos, cu vreo 20 de sate în jur, ca loc de refugiu. Oraşele Sibiu şi Braşov au avut legături economice şi comerciale cu Ţara Româ-nească în timpul voievodului Neagoe Basarab.

Mai mult, din corespondenţa pe care domnul Ţării Româneşti o purta cu saşii din Sibiu, reiese că el furniza acestora chiar şi unele infor-maţii cu caracter politic. Cele mai multe scrisori, însă, au în vedere probleme de interes comercial, deoarece saşii erau pricepuţi argintari în acea vreme.

Astfel, meşterii Ioan şi Celestin lucraseră în Ţara Românească 17 potire de argint aurit. Relaţii asemănătoare avea şi cu braşovenii pe care îi invită, într-o scrisoare din 24 aprilie 1520, la o a doua deschidere (inaugurare) a bisericii Mă-năstirii Argeş,

pentru că la prima inaugurare biserica nu fusese terminată în exterior.

Neagoe Basarab a căutat să stabilească legături diploma-tice şi cu alte state interesate în lupta antiotomană. Este vorba de Republica Veneţiană şi Statul papal. Astfel, în 1518, Hieronim Matievici era trimis cu o solie la Veneţia, unde a fost primit cu multă căldură. Este pentru prima dată când întâlnim un sol al Ţării Româneşti în Republica Sfântului Marcu. Apusul vedea în Neagoe Basarab o forţă ce putea intra în combinaţiile şi interesele lui politice, şi nu un supus docil al otomanilor.

Din cele spuse până aici reiese clar interesul voievodului pentru ţara pe al cărei tron urcase şi că nu putea fi indiferent la frământările şi planurile expansioniste ale Semilunei.

Dar Neagoe Basarab rămâne în istoria poporului nostru o figură importantă, mai ales prin activitatea sa cultural-religioasă, sferă în care el – am putea spune – a excelat. Stăruinţa domnului Ţării Româneşti pe acest plan are şi un substrat politic: întărirea unităţii creştinilor ortodocşi în lupta lor cu otomanii.

Fără nicio exagerare se poate spune că Sfântul Neagoe Basarab a fost susţi-nătorul tuturor creştinilor aflaţi sub stăpânire otomană, din Carpaţi până în Siria şi de la Marea Ionică până în Egipt. Numele voievodului român se po-menea atunci în nenumărate mănăstiri, în Balcani, în Grecia, în Asia Mică.
Cronicarul Gavriil Protul, în „Viaţa Sfântului Nifon, Patri-arhul Constantinopolului”, referindu-se la daniile pe care le-a făcut Neagoe Basarab atâtor mănăstiri din Răsărit, scria: „Ce vom mai spune deosebi lucrurile şi mănăstirile pe care le-au miluit? Să zicem toate câte sunt în Evrota, în Trachia, în Elada, în Ahaia, în Eliric, în Cambania, în Elipsod, în Misia, în Machidonie, în Tetulia, în Sermie, în Lugdonie, în Petlagonia, în Dalmaţia şi în toate laturile de la Răsărit până la Apus şi de la Amiază-zi până la Amiază-noapte, toate sfintele biserici le hrănea şi multă milă pretutindenea da. Şi nu numai creştinilor fu bun, ci şi păgânilor, şi fu tuturor tată milostiv, asemănându-se Domnului ceresc, care străluceşte soarele Său şi ploaia şi pe cei buni şi pe cei răi, cum arată Sfânta Evanghelie.”

Ceea ce impresionează în mod deosebit sunt ajutoarele acordate de Domnitorul Neagoe Basarab mănăstirilor din Muntele Athos, încât azi el este pomenit ca şi ctitor sau binefăcător în 13 din cele 20 de mănăstiri atonite. El face renovări, răspândeşte daruri, obiecte de cult şi danii anuale băneşti la mănăstiri cum sunt: Cutlumuş, Marea Lavră a Sf. Atanasie, Ivir, Pantocrator, Vatoped, Xeropotam, Hilandar, Rusicon, Xenofont, Zografu. Sumele anuale ce constituiau da-niile în bani sunt foarte mari, aşa de pildă: la Vatoped, dăruia anual 200 de taleri; la Ivir, oferea

anual 200 de taleri; la Hilandar, 7000 aspri în fiecare an; la Cutlumuş, 10.000 aspri; la Zografu, 3.000 aspri anual; la Xenofont, 2.000 aspri; la Rusicon, 4.000 aspri danie anuală.

Mai mult, la Constantinopol a acoperit Patriarhia şi a înnoit chiliile; la Ierusalim, la Muntele Sinai, la Meteorele de pe Stânca Tesaliei, la Tescavita, Cuşnita şi Cuteasca face alte şi alte da-ruri. La Ascalon, în Siria, întăreşte fortul cu o culă înarmată.

În Ţara Românească, Neagoe Basarab face daruri unor mănăstiri, iar pe altele le renovează. Aşa, de pildă, acoperă cu plumb Tismana, termină Mănăstirea Dealu, ajuta mănăstirile Cotmeana, Vişina, Dobruşa, Cozia, aduce icoana Sfântului Gheorghe de la Constan-tinopol la Mănăstirea Nucet.

Neagoe Basarab era ucenicul spiritual al Sfântului Nifon, care a fost Patriarh al Constantinopolului de două ori, între 1486-1488 şi 1497-1498, apoi, începând cu anul 1503 până în 1505, fostul Patriarh Nifon a devenit mitropolit al Ungrovlahiei, însă, din cauza unui conflict cu Domnitorul Radu cel Mare (1495-1508), a fost nevoit să părăsească Ţara Românească şi a murit, în 1508, la Mănăstirea Dionisiu în Muntele Athos.

Aducerea moaştelor Sfântului Nifon, fostul dascăl al lui Neagoe Basarab (mai ales la Mănăstirea Bistriţa din Vâlcea, începând cu anul 1502), este descrisă detaliat de către acelaşi Gavriil Protul în lucrarea Viaţa Sfântului Nifon, Patriarhul Constantinopolului, unde arată că moaştele acestuia au fost aduse în anul 1517 din Sfântul Munte Athos cu mare alai şi aşezate la Mănăstirea Dealu, deasupra mormântului lui Radu cel Mare, făcându-se rugăciuni de iertare, iar după aceea au fost trimise înapoi la Mănăstirea Dionisiu într-un chivot de argint aurit, împodobit cu pietre preţioase şi cu email, un dar preafrumos al lui Neagoe pentru Mănăstirea Dionisiu.

Drept răsplată, călugării de la Dionisiu i-au dăruit Domni-torului, ca moaşte, capul şi mâna Sfântului Nifon, „iar el (Domnitorul) – spune Gavriil Protul – primi acele daruri cu mare bucurie ca şi Moise tablele legii vechi, şi le purta tot cu sine pe unde mergea, şi în curte şi în biserică; iară în cale le purta în carâtă (caretă) ca şi Israil racla legii”.

Momentul culminant, însă, al domniei lui Neagoe Basarab, moment cu răsunet peste veacuri, îl constituie zidirea Mănăstirii Argeş, târnosită cu mult fast la 15 august 1517. Târnosirea acestui aşezământ monahal a fost prilej de întâlnire a mai multor ierarhi ai popoarelor subjugate de otomani şi contribuia efectiv la întărirea solidarităţii creştine.

Festivitatea târnosirii a fost minunată. Alături de Dom-nitorul Neagoe, de Despina Miliţa, de copiii lor şi de toţi boierii, au participat într-un sobor impresionant: Teolipt, Patriarhul Constantinopolului, patru mitropoliţi din Răsărit, mitropolitul Macarie al Ungrovlahiei, o mulţime de egumeni (stareţi) de la Athos, în frunte cu protosul lor, Gavriil, şi încă alt numeros cler din ţară.

Acelaşi Gavriil Protul notează: „Şi dacă sfârşiră dumne-zeiasca Liturghie făcu domnul ospăţ mare şi veselie tuturor oamenilor şi-i dărui pe toţi, pe cei mari şi pe cei mici, pe săraci şi pe văduve… şi tuturor câţi li se cădea milă le-a dat”.

Într-adevăr, Mănăstirea Curtea de Argeş nu este o simplă ctitorie a unui Domnitor; aceasta este o capodoperă a spiri-tului artistic al poporului român, ea reprezintă calităţile spirituale deosebite ale poporului nostru: jertfelnicia, armonia (echilibrul) şi dorinţa sa de-a crea sinteze (comuniune).

Gavriil Protul, cel ce a luat parte la târnosirea acestei mănăstiri şi descrie evenimentul, exclamă: „Şi aşa vom putea spune cu adevărat că nu este aşa mare şi sobornică precum Sionul pe care îl făcuse Solomon, nici ca Sfânta Sofia pe care o făcu Justinian împăratul, însă cu frumuseţea este mai pe deasupra decât acelea”.

Vizitând biserica, sirianul Paul din Alep, pe la mijlocul sec. XVII, impresionat de frumuseţea ei, o caracteriza ca fiind „un obiect de minunăţie a minţii şi fără asemuire printre mănăstirile din acest Principat”.

Grija deosebită a voievodului pentru acest odor al culturii româneşti se observă citind pe lespedea de piatră aşe-zată pe mormântul lui Neagoe Basarab, unde, printre altele, stă scris: „Şi rog pe cei ce Dumnezeu îi va îngădui să vie după noi, să păstreze acest loc de odihnă şi lăcaş al oaselor mele, ca să fie nestricat”.

Biserica Mănăstirii Curtea de Argeş este adevărata coroană a ctitoriilor Sfântului Neagoe Basarab, mărturia cea mai de seamă a preocupărilor sale ctitoriceşti.

Între ctitoriile sale, se află şi biserica Mănăstirii Snagov din judeţul Ilfov, construită în timpul domniei sale (1512-1521), după model monahal atonit. Astfel, Domnitorul isihast Neagoe Basarab şi-a legat numele de această aşezare monahală, cu începuturi modeste în secolul al XI-lea, dar îndrăgită de mai mulţi Domnitori ai Ţării Româneşti, începând cu secolul al XIV-lea: Vladislav I Vlaicu (1364-1377), care a zidit aici un paraclis; Mircea cel Bătrân (1386-1418), de la care avem până astăzi o clopotniţă mare; Vladislav II, care a zidit aici în 1453 o biserică, având hramul Buna Vestire; apoi Vlad Ţepeş († 1476), care, între anii 1456-1462, a înzestrat mănăstirea cu ziduri de apărare, un pod de lemn (distrus la 1821 în timpul Eteriei), un tunel de refugiu pe sub apă, şi tot el a organizat aici o închisoare pentru

„trădători şi tâlhari”; Domnitorul Mircea Ciobanu (la mijlocul sec. XVI) a închis pridvorul acestei biserici, iar fiul său, Petru cel Tânăr, a dispus pictarea aceste bisericii, finalizată în anul 1563.

Un moment important din trecutul acestei mănăstiri îl constituie dorinţa lui Antim Ivireanul de a înfiinţa aici, ca stareţ al Mănăstirii Snagov, o tiparniţă, în care au apărut cărţi de cult şi de zidire sufletească în limbile română, greacă şi arabă (1694-1705), fiind sprijinit de Domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Aşadar, trei sfinţi, Sfântul Neagoe Basarab (†1521), Sfântul Constantin Brâncoveanu (†1714) şi Sfântul Antim Ivireanul (†1716) au iubit mult această mănăstire care a fost adesea o „antecameră” sau un pridvor al Raiului pentru mulţi monahi şi pelerini.

Viziunea spirituală, morală, politică, diplomatică şi militară a lui Neagoe Basarab se află în lucrarea sa literară, pedagogică şi filosofică: Învăţăturile către fiul său Theodosie, prima de acest gen în cultura românească.
După cum remarcă domnul Dan Zamfirescu: „«învăţăturile» ne apar, astfel, în acelaşi timp ca o operă de instrucţie şi de educaţie religioasă şi morală, un breviar de ascetică şi mistică răsăriteană, o an-tologie de texte pedagogice selectate şi aranjate potrivit scopului general al lucrării, un tratat de teorie politică a mo-narhiei bizantine de drept divin, un manual original de teorie şi tehnică a guvernării autoritare moderne, o sinteză a experienţei şi gândirii diplomatice româneşti, o carte de tactică şi strategie militară şi una din cele mai autentice şi mai valoroase creaţii literare din cultura română”.

Recent, Academia Română a evidenţiat şi mai mult importanţa acestei opere, publicând volumul: Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, Ediţie de Dan Zamfirescu şi Ileana Mihăilă, Studiu introductiv de Eugen Simion, Academia Română. Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Bucureşti, 2020, 1183p.

Educaţia aleasă bisericească pe care a primit-o îl ajuta pe Neagoe Basarab să citeze din Sfântul Ioan Hrisostom şi din alţi Sfinţi Părinţi ai Biserici, utilizând datele Sfintei Scripturi cu o uşurinţă uimitoare. „El – zice Nicolae Iorga – este cel dintâi domn român pătruns de cultura bizantină”.

Într-adevăr, Neagoe Basarab a avut o viziune largă, iubind moştenirea bizantină, în special spiritualitatea isihastă, dar totodată el este principele vremii sale, deschis spre noua cultură a Renaşterii. Fără să fie luptător cu armele, ca voievodul Ştefan cel Mare, voievodul Neagoe Basarab – prin toată grija şi dărnicia sa pentru lumea creştină din Orient şi Balcani – apare ca un luptător al spiritului, „domn al culturii" creştine europene, în special al culturii creştine bizantine.

În 1521, după 9 ani de domnie, Neagoe Basarab se stinge din viaţă, lăsând în urma sa multă lumină, ale cărei raze vin până la noi cei de astăzi.

Trupul său a fost depus în gropniţa frumoasei sale ctitorii de la Curtea de Argeş.

Privită în ansamblul ei şi în contextul epocii sale, domnia lui Neagoe Basarab poate fi considerată o renaştere spirituală românească. Neagoe Basarab a fost un fiu şi un Domnitor demn de poporul din care făcea parte şi pentru a cărui propăşire spirituală, culturală şi socială s-a ostenit foarte de mult.

Domnitor înţelept, evlavios şi darnic, Neagoe Basarab rămâne mereu viu prin ceea ce a lăsat posterităţii şi constituie un exemplu pentru generaţiile de azi şi de mâine.

De aceea, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în anul 2008, l-a trecut în rândul Sfinţilor din calendar, cu dată de pomenire la 26 septembrie.

† DANIEL
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Foto credit: Arhiva Basilica.ro / Mircea Florescu (Patriarhul Daniel la Mănăstirea Snagov, ctitorită de Sf. Neagoe Basarab)

Basilica.ro